

სამართლისა და სპორტის ურთიერთობების მიმართული

სამართლის ურთიერთობები და სამართალი

თამარ გარდაფხაძე
სამართლის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუენის
აფილირებული პროფესორი

სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის მეთოდოლოგია

ანოტაცია

სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია მნიშვნელოვანი და აქტუალური მიმართულებაა სამართლის ფუნდამენტურ მეცნიერებაში, რომელიც აუცილებელია ცოდნის სხვა იურიდიული დარგების წარმატებით შესწავლისა და მომავალი პრაქტიკული მუშაობისთვის.

სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია კონცენტრირებს ყველაზე დრმა და ზოგად ცოდნას სახელმწიფოსა და სამართლის შესახებ: მათი არსის და მიზნის, მათი გაჩენის, ფუნქციონირებისა და განვითარების ნიმუშების შესახებ. სწორედ ამიტომ, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორია თამაშობს სახელმძღვანელო - მეთოდოლოგიურ როლს და წამყვანი ადგილი უჭირავს იურიდიული მეცნიერების სისტემაში, არის მთელი იურისპრუდენციისა და სახელმწიფოებრიობის საფუძველი, მათი ზოგადი თეორიული ცენტრი.

საკვანძო სიტყვები: მეთოდოლოგია, ეგზეგეტიკური, პოზიტიური, დედუქცია.

სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის მეთოდოლოგია

სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის მეთოდოლოგია მოიცავს შემეცნებითი პრობლემების გადაჭრის სხვადასხვა მეთოდს. უპირველეს ყოვლისა, იგი მოიცავს შემეცნების ზოგად მეთოდებს, რომლებიც დამახასიათებელია ზოგადად ნებისმიერი გონებრივი აქტივობისთვის. მაგალითად, ანალიზი, როგორც შესასწავლი ობიექტის გონებრივი დაყოფა ცალკეულ კომპონენტებად; სინთეზი, როგორც ცალკეული ელემენტების თვისებების ერთობლიობა და ა.შ.; დედუქცია, როგორც მსჯელობის გადასვლა ზოგადიდან კონკრეტულზე; ინდუქცია, როგორც კონკრეტულის განზოგადება და ა.შ.

„იურიდიული მეთოდოლოგია იმ წესების ერთობლიობაა, რომელიც სამართლის შემფარდებელმა უნდა გაითვალისწინოს ნორმის განმარტების პროცესში. იურიდიული მეთოდოლოგია შეიძლება დავახასიათოთ, როგორც სამართლის შემფარდების მეთოდები.“¹

სხვათა შორის, ეს მეთოდები არ არის მეცნიერების განსაკუთრებული მონაპოვარი. ეს არის ფორმალურ-ლოგიკური აზროვნების მეთოდები. მიუხედავად ამისა, ისინი სპეციალურად არის შემუშავებული, გამოიყენება მეცნიერების მიერ და ქმნის მის მეთოდოლოგიის საფუძველს.

¹ გ. ხუბუა, სამართლის თეორია. თბ., 2004, გვ. 176.

მეთოდების შემდეგი ჯგუფი არის იდეოლოგიური. მათი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მეცნიერი ყოველთვის ირჩევს ცოდნის მიღების საწყის პრინციპს: ან მომდინარეობს არსებული თეორიებიდან მათი ინტერპრეტაციის, ურთიერთდაკავშირების, ფსიქიკურ სტრუქტურებს შორის წინააღმდეგობების აღმოფხვრის შედეგად; ან ცოდნა-მიიღება შემეცნებითი საგნის არსებობის რეალური ფაქტების ემპირიული დადგენისა და მათი გააზრებისათვის. ამრიგად, მეცნიერებაში გამოიყენება შემეცნების ორი საწყისი მსოფლმხედველობრივი მეთოდი: **ეგზეგეტიკური და პოზიტიური.**

ეგზეგეტიკური თეორია (მომდინარეობს „ეგზეგეზის-იდან“ - ინტერპრეტაციიდან) ყოველთვის იქმნება გარკვეული საბოლოო ჭეშმარიტების ინტერპრეტაციის შედეგად. ასეთები შეიძლება იყოს:

1. რელიგიური სწავლებები. მათში შემავალი დეტალები გამოცხადებები არის საფუძველი ყველა რელიგიური და სამართლებრივი სისტემის სამეცნიერო დოქტრინების ასაგებად, მათ შორის კანონიკური, მუსლიმური სამართლისა.

2. პოლიტიკური და ფილოსოფიური სწავლებები. მაგალითად, საბჭოთა იურისპრუდენცია მრავალი ათწლეულის მანძილზე არ გასცდა მარქსისტული დოგმების ვიწრო წრეს.

3. სამეცნიერო ავტორიტეტების ნაშრომები, რომლებიც ემსახურება მათი მიმდევრების აპოლოგეტური კომენტარების ობიექტს. ამ მიდგომას თავიანთ კვლევებში ძირითადად იცავდნენ გლოსატორთა სკოლის წარმომადგენლები, რომლებიც გამოიზარდნენ რომაელი იურისტების ნაშრომების კომენტარების შედეგად.

4. ნორმატიული სამართლებრივი აქტები. ამ შემთხვევაში ეგზეგეტიკური მეთოდი მოქმედებს, როგორც იურიდიულ-დოგმატური, როდესაც სახელმწიფოს, კანონისა და სხვა სამართლებრივი ფენომენის ცნებები პირდაპირ არის ნასესხები ან ფორმალურ-ლოგიკური ანალიზით მიღებული ნორმატიული სამართლებრივი აქტის ტექსტიდან. თავის დროზე კანონის დოგმატურმა ინტერპრეტაციამ გამოიწვია სამართლის ნორმატიული სკოლის წარმოშობა.

ეგზეგეტიკური მეთოდის შემეცნებითი შესაძლებლობები ძალიან შეზღუდულია. ის ფაქტი, რომ ეგზეგეტიკური თეორიის საფუძველად არსებული დოგმები არ ექვემდებარება კრიტიკას, ამ თეორიას აძლევს უკვე ცნობილის დასაბუთების ხასიათს. თეორია არ ხსნის თვისობრივად ახალ ცოდნას. ამ პირობებში, მეცნიერული კვლევა, როგორც წესი, შეადგენს ციტატების შერჩევას პირველადი წყაროებიდან, რომლებიც ასახავს კანონიზებულ დოგმებს, ასევე პერიოდულ კამპანიებს ამ უკანასკნელის დებულებების გასაწმენდად „ნერვიული“ ინტერპრეტაციისგან.

საბოლოოდ ეგზეგეტიკური მეთოდის საფუძველზე თეორიის განვითარება პრაქტიკულად ჩერდება. ადრე თუ გვიან იგი დასრულებულად გამოცხადდება. ასე იყო მე-10 საუკუნეში, როდესაც ქალაქ ჰირადან რამდენიმე თეოლოგმა მოახდინა ისლამური სამართლის შესახებ ნაშრომების სისტემატიზაცია, რის შემდეგაც მისი დოქტრინა დასრულებულად და უცვლელად გამოცხადდა მომავლისთვის. თითქმის ათასწლეულის შემდეგ, ანალოგიურ შედეგამდე მივიდა მარქსისტული სამართალმცოდნეობა, რომელიც აგებულია განსხვავებული მსოფლმხედველობის საფუძველებზე, მაგრამ სახელმწიფოსა და სამართლის შესწავლის ეგზეგეტიკური მეთოდის გამოყენებით, ანალოგიურ შედეგამდე მივიდა.

ეგზეგეტიკური თეორიის თავისებურება ის არის, რომ ის არსებობს მანამ, სანამ შენარჩუნებულია მისი პირველადი წყაროს ავტორიტეტი. უფრო მეტიც, ამ ავტორიტეტის შენარჩუნება ნაკლებად არის დამოკიდებული თავად იმ მეცნიერებაზე, რომლის (რელიგია, პოლიტიკა და ა.შ.) მძევალია ყოველგვარი მიზეზის გარეშე, მე-19 საუკუნეში, ბერლინის პროკურორის კირჩმანის რეფერატი „იურისპრუდენციის, როგორც მეცნიერების უსარგებლობა“ 1848 წელს, ფართოდ განდა ცნობილი და დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ევროპის მრავალ ქვეყანაში. მასში ავტორი ამტკიცებდა, რომ კანონმდებლის სამ სიტყვას შეუძლია მთელი სამეცნიერო ბიბლიოთეკები მაკულატურად

აქციოს. ეს მტკიცება მეტწილად სამართალიანი იყო იმდროინდელ ნორმატიულ-დოგმატურ იურისპრუდენციასთან მიმართებაში.

სახელმწიფოსა და კანონის ეგზეგეტიკური თეორია შეიძლება გახდეს შინაგანად თანმიმდევრული და ლოგიკურად სრული, მაგრამ ხშირად ვერ უძლებს პრაქტიკის გამოცდას, რომელსაც იგი გულმოდგინედ უგულებელყოფს თავის კვლევაში.

სახელმწიფოსა და სამართლის შესწავლის ეგზეგეტიკური მეთოდის საპირისპიროა პოზიტიური მეთოდი. მეცნიერები - ამ უკანასკნელის მხარდამჭერები-შემეცნებით ამოცანებს წყვეტენ არა სხვისი ავტორიტეტის მიერ განმარტებული ტექსტების კომენტარებით, არამედ საზოგადოების სახელმწიფოებრივ-სამართლებრივი ცხოვრების რეალური ფაქტების შესწავლით. თუ ეგზეგეტებისათვის მეცნიერების ობიექტი და საგანი, ფაქტობრივად, ემთხვევა («წმინდა ქეშმარიტება»), მაშინ პოზიტიური მეთოდის მიმდევრებისთვის კვლევის ობიექტი რეალური სოციალური მოვლენებია და მისი საგანი - ამ მოვლენების შესახებ ცოდნა განსხვავდება.

პოზიტიური თეორიის სათავე ყოველთვის ემპირიულ ცოდნაშია, ამასთან, პოზიტიური მეთოდი არ გამორიცხავს აბსტრაქციის მაღალი დონის თეორიული მსჯელობების ფორმულირებას და მათ ერთ სისტემაში გადაყვანას ლოგიკური შეთანხმების გზით. სხვა საქმეა, რომ თეორიული დებულებები უნდა იყოს გადამოწმებული ემპირიული მონაცემების დახმარებით და, ნებისმიერ შემთხვევაში, არ იყოს მიღებული უდავო და სრულ სამართლედ, თუ ისინი არ აძლევენ საშუალებას ახსნას ასეთი მონაცემების შედეგები.

სახელმწიფოსა და სამართლის შესწავლის პოზიტიურმა მეთოდმა საგრძნობლად ჩაანაცვლა ეგზეგეტიკური მეთოდი, განსაკუთრებით XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე. ეს განპირობებულია იმით, რომ ფორმალური დოგმატური იურისპრუდენცია, რომელიც ცდილობდა პასუხის მოძიებას ყველა კითხვაზე სამართალმცოდნეობის შესახებ კანონში, ვერ ახსნა საზოგადოებაში ახალი სახელმწიფო-სამართლებრივი ცხოვრების წესის გაჩენის მიზეზები ამერიკასა და ევროპაში. ახალი ნორმატიული სისტემა, ფორმალური ლოგიკური ანალიზის დახმარებით, ძველიდან ვერ იქნებოდა მიღებული.

ახალი სახელმწიფო-სამართლებრივი წესრიგის ჩამოყალიბება წინასწარ განსაზღვრული იქნა არაიურიდიული ფაქტორების შემოქმედებით, რომლებიც არანაირად არ იყო გათვალისწინებული ძველი კანონებით არამედ ეწინააღმდეგებოდა კიდევ მათ.

მაშინ ბევრმა იურისტმა აღმოაჩინა, რომ არსის შემეცნება კანონისა და სახელმწიფოსი, უპირველეს ყოვლისა, ხორციელდება შესამართლებრივი, შესახელმწიფოებრივი ხერხებით. ეს იმდენად აშკარად სცილდებოდა ტრადიციულ სამართლებრივ ფარგლებს, რომ ზოგიერთ მეცნიერს იმის განცდაც კი გაუჩნდა, რომ ისინი არა მხოლოდ ახალი სახელმწიფო-სამართლებრივი თეორიის, არამედ ფუნდამენტურად ახალი იურიდიული მეცნიერების შექმნის ზღვარზე იყვნენ.

შემოადინიშნული კვლევის ორი მსოფლმხედველობრივი მეთოდიდან არჩევანი ენიჭება სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის მოძრაობის არსებული მოვლენების კონცეპტუალური მოდელის ვექტორს. იმავდროულად, ამ მოძრაობის მსვლელობისას მკვლევარი აწყდება უამრავ კონკრეტულ შემეცნებით ამოცანას, რომელთა გადაწყვეტისათვის სხვადასხვა კონკრეტული ხერხები და შემეცნებითი გზები უნდა იქნას გამოყენებული.

ეს უკანასკნელი შეიძლება დაიყოს იმისდა მიხედვით, გამოიყენება თუ არა ისინი ყველა მეცნიერებაში, მათ ზოგიერთ ჯგუფში თუ ერთ კონკრეტულ მეცნიერებაში (ამ შემთხვევაში, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიაში), ზოგად სამეცნიერო, დისციპლინათაშორის და კერძო ან სპეციალურ მეცნიერებად.

ზოგადმეცნიერულთა შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს დიალექტიკურ ლოგიკას, სისტემურ მიდგომას, სტრუქტურალიზმს და ა.შ.

პროფესორ გ.ლობჯანიძის მოსაზრებით, „სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია

იყენებს დიალექტიკურ მეთოდს, მისთვის მნიშვნელობა აქვს სამყაროს შემეცნებისა და მიმდინარე პროცესების ურთიერთკავშირს, საყოველთაო ცვალებადობის აღმავალი განვითარების, წინააღმდეგობებისა და ერთიანობის და სხვა ზოგად მსოფლმხედველობრივ პრინციპებს, რომლებსაც ემყარება იგი საკვლევო ობიექტის შესწავლის პროცესში.¹

დიალექტიკური ლოგიკა, მაგალითად, მოითხოვს სახელმწიფოსა და სამართლის განხილვას მათ განვითარებაში, რომლის წყაროდაც გვევლინება სოციალური წინააღმდეგობები, რაც გულისხმობს ამ მოვლენების რაოდენობრივ და ხარისხობრივ ცვლილებებს და ა.შ. სახელმწიფოსა და სამართლისადმი სისტემური მიდგომა გულისხმობს მათ გაგებას, როგორც მთლიანი სისტემების, რომლებიც შედიან ელემენტებად უფრო რთულ სისტემაში, რომელიც არის საზოგადოება. სტრუქტურალიზმი სახელმწიფო-სამართლებრივი პროცესების შესწავლისას ყურადღებას ამახვილებს არა მოვლენებს შორის უახლოესი მიზეზობრივი (მიზეზების) კავშირების დამყარებაზე, არამედ მათ სტრუქტურულ და ფუნქციურ მახასიათებლებსა და კავშირებზე.

სპეციალურ ჯგუფს წარმოადგენს დისციპლინათაშორისი კვლევის მეთოდები. კერძოდ, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიაში შეიძლება ჩატარდეს და რეალურად მიმდინარეობს ადამიანთა ქცევის სპეციფიკური სოციოლოგიური კვლევები (გამოკითხვები, დაკვირვებები, ექსპერიმენტები), რომლებიც მნიშვნელოვანია სახელმწიფო-სამართლებრივ ურთიერთობაში, გროვდება სტატისტიკური ინფორმაცია და ხორციელდება სახელმწიფო-სამართლებრივი პროცესების მოდელირება.

რაც შეეხება კერძო სამეცნიერო თუ სპეციალურ კვლევის მეთოდებს, ლიტერატურაში ყველაზე გავრცელებული მოსაზრებით, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის ასეთი მეთოდებია: იურიდიულ-დოგმატური, შედარებითი სამართალმცოდნეობის მეთოდი (კომპარატივისტიკა) და იურიდიული ჰერმენევტიკა.

პროფესორი მ. ცაცანაშვილი აღნიშნავს, რომ „ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი - სახელმწიფო და სამართლის ზოგადი ისტორიის კონკრეტული მეთოდი და ძირითადი დასაყრდენია. მოძღვრება ამ მეთოდის შესახებ X1X ს. 70-იან წლებში ჩამოყალიბდა. მისი წარმომადგენლები იყვნენ: გერმანიაში - იოსებ კალლერი, საფრანგეთში - რუდოლფ დარესტი (მანვე გამოიკვლია ვახტანგ VI სამართალი), ინგლისში - ე.ფრიმენი.“²

მათგან პირველი არის სამართლებრივი აქტების ინტერპრეტაციისა და მათი ეფექტის განსაზღვრის მეთოდი ერთმანეთთან კონკურენციის პირობებში.

კომპარატივისტიკა არის სხვადასხვა სახელმწიფო-სამართლებრივი სისტემის შედარებითი ანალიზი. იურიდიული ჰერმენევტიკა აგებულია სამართლებრივი აქტებისა და სხვა ქმედებების რეალური შინაარსის შესწავლასა და სხვა ქმედებებზე.

იურიდიულ-დოგმატურ მეთოდზე, კომპარატივისტიკასა და იურიდიულ ჰერმენევტიკაზე საუბრისას, როგორც სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის განსაკუთრებულ მეთოდებზე, აუცილებელია დავინახოთ ცნობილი მტკიცებულებისმაგვარი პირობითობა. უპირველეს ყოვლისა, იმავე მეთოდებს ფართოდ გამოიყენებს სხვა იურიდიული მეცნიერებებიც. მეორეც, ისინი არსებითად მხოლოდ ზოგადსამეცნიერო ანუ დისციპლინათაშორისი მეცნიერებების მეთოდებია.

სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის მეთოდოლოგია, ზემოთ უკვე აღწერილი სახელმწიფო-სამართლებრივი კვლევის მეთოდების გარდა, მოიცავს ხერხებს, აგრეთვე მეცნიერული თეორიის აგების მეთოდებს, ანუ ცნებების ჯაჭვის განლაგების ხერხებს, რომელიც ავლენს მკვლევრის მიერ არჩეული კატეგორიის მნიშვნელობას, როგორც მისი თეორიის ცენტრალურ ნაწილს.

¹ გ.ლობჯანიძე, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია.თბ.2014.,გვ.13.

² მ.ცაცანაშვილი, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია.თბ.2013.,გვ.17.

სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის აგების ძირითად მეთოდებად ზოგიერთმა მკვლევარმა დაასახელა ჰიპოთეტურ-დედუქციური და შინაარსობრივ-გენეტიკური მეთოდები.

ჰიპოთეტურ-დედუქციური მეთოდი ეფუძნება საკვანძო ცნების სავარაუდო არჩევანს, ხოლო დარჩენილი ცნებები ფომირდება მის წარმოებულებად, მასზე დაქვემდებარებულად. მაგალითად, სამართლის თეორიის აგებისას, სამართალმცოდნეობის სხვადასხვა სკოლების წარმომადგენლებს შეუძლიათ არჩევითად გაშალონ სამართლის ცნება - ძირითადი კატეგორიის ნორმების (ნორმატივისტები), სამართლებრივი ურთიერთობების (სოციოლოგიური სამართლის სკოლა), სამართლებრივი ცნობიერების (სამართლის ფსიქოლოგიური სკოლა) და ა.შ. შესაბამისად. ყველა სხვა შესაბამისი კატეგორია, რომელიც აფართოებს ძირითადის შინაარსს, მასზე დამოკიდებულებით იძენს საკუთარ მნიშვნელობას.

შინაარსობრივ-გენეტიკური მეთოდიც ემყარება ვარაუდს. მხოლოდ აქ არის ვარაუდი, რომ კონცეფცია გენეტიკურად განსაზღვრავს შესწავლილი სახელმწიფო-სამართლებრივი ფენომენის ფორმირების საწყის ეტაპს. კონცეფცია, რომელიც ახასიათებს ამ უკანასკნელის განვითარებულ ფორმას, ყალიბდება „პირველი უჯრედის“ კონცეფციის განვითარების შედეგად, რომელიც სულაც არ უნდა იყოს თეორიის მთავარი ცნება. ლიტერატურაში უამრავი მაგალითია, როცა სამართალი განვითარებული სახით გამომდინარეობდა საკუთრების, სასაქონლო ბირჟის ფაქტობრივი ურთიერთობებიდან, რომელიც ასრულებდა ლეგალური „პირველადი უჯრედის“ როლს.

სახელმწიფო-სამართლებრივი თეორიის აგების, როგორც შინაარსობრივ-გენეტიკური, ისე ჰიპოთეტურ-დედუქციური მეთოდები თეორიის განვითარების საწყისი კონცეფციის შერჩევისას დაფუძნებულია ვარაუდზე, ჰიპოთეზაზე. თავად არჩევანი ამ შემთხვევაში ძნელი დასაბუთებულია სხვა რამით, გარდა ავტორის მსოფლმხედველობრივი პოზიციებისა და მისი კულტურული და სამეცნიერო პრეფერენციებისა. ეს ფაქტი იურისპრუდენციაში გასულ საუკუნეში შეიმჩნევა, რის გამოც ისეთი გამოჩენილი იურისტები, როგორებიც არიან რ.იერიინგი, გ.არენსი, გ.ფ.შერშენევიჩი აღნიშნავდნენ იურიდიულ მეცნიერებაში საიმედო კვლევის მეთოდის არარსებობას. ჩნდება პარადოქსი, რომლის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მეცნიერს, ჯერ კიდევ არ დაუწყია თავისი კვლევის ობიექტის საბოლოო განმარტების ფორმულირება, უკვე აირჩია ძირითადი კონცეფცია, რომელიც თავდაპირველად შეიცავს ამ განმარტების ყველა არსებით პუნქტს. როგორც ჩანს, არ არსებობს გ. ჰეგელის თეზისის უარსაყოფად, რომ სამართლის მეცნიერებამ კონცეფციიდან უნდა განავითაროს იდეა, რომელიც წარმოადგენს სუბიექტის გონებას. მაგრამ კანონის ცნება ფორმირებას განიცდის მეცნიერების მიღმა, მისი გამოყვანა გულისხმობს მოცემული კონცეფციის არსებობას.

ასე რომ, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის მეთოდოლოგია რთული, მრავალდონიანი ფორმირებაა. იგი მოიცავს, გარდა აბსტრაქტული აზროვნების ზოგადი ტექნიკისა და მეთოდებისა, მსოფლმხედველობის მიდგომებს კონკრეტული შემეცნებითი პრობლემების გადაჭრის, აგრეთვე, მეცნიერული თეორიების ჩამოყალიბების მეთოდებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Thomas A. Carlson et al., "Hirta" in The Syriac Gazetteer last modified June 30, 2014, <http://syriaca.org/place/219>.
2. გ. ხუბუა, სამართლის თეორია. თბ., 2004
3. გ.ლობჯანიძე, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია. თბ. 2014
4. მ.ცაცანაშვილი, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი ისტორია. თბ. 2013